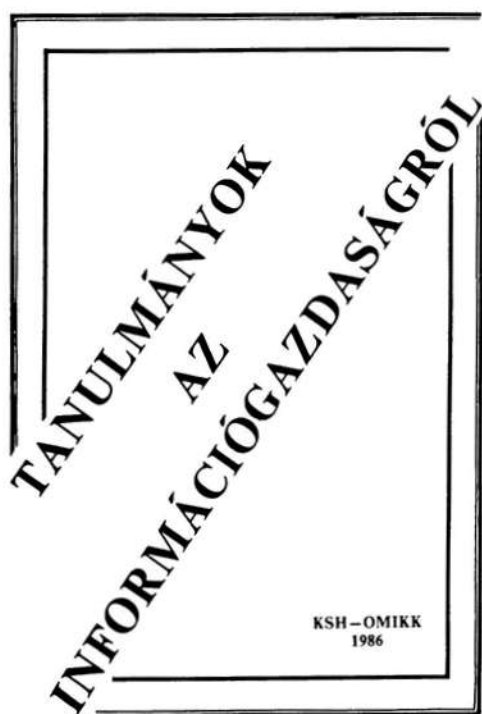

Beszámolók □ Szemlék □ Referátumok

**Információgazdaság – új iparág
vagy szolgáltatás?**

**Tanulmányok az információgazdaságról / - Bp.: KSH-
OMIKK, 1986.**

A társadalmi-gazdasági folyamatokban mind nagyobb mértékben növekszik az információval kapcsolatos tevékenységek köre, az információs tevékenységek gépesítésének fokozódásával pedig új formában jelenik meg az információáramlás és -felhasználás.

A hetvenes évek közepén élénk vita bontakozott ki a nyugat-európai országokban az információszerezés és -feldolgozás kérdése körül, s e vita középpontjában az "információipar", "információtermelés", "információgazdálkodás" összefüggései álltak.

Magyarországon a KSH-OMIKK gondozásában mintegy tíz évvel később, 1986-ban megjelent tanulmánykötet az első olyan hazai munka, amely az *információgazdaságról összefoglaló áttekintést* ad. A könyv úttörő feladatot vállal azzal is, hogy megismerteti az olvasót az információ-gazdaságtan fogalmi rendszerével, új összefüggéseivel.

Az információgazdasági kutatások fő célja az egyes információs ágazatok sajátosságainak tanulmányozása és azon ismervek keresése, amelyek a kötet bevezetőjének írója, *Pesti Lajos* szerint "az információgazdaság valamennyi ágazatára nézve közősek". Másként fogalmazva, annak vizsgálata kívánatos, "hogyan mely információs ágazatokban milyen termelési, forgalmi és felhasználási feltételek segítik leginkább a népgazdasági fejlődés, a gazdaságpolitika céljainak teljesülését".

Ma még nem tapasztalhatjuk, hogy hazánkban közkeletű volna az információgazdasági szemlélet, s következésképpen ez hasznosulna a műszaki fejlesztésben, a tudományos kutatásban, az oktatásban, a tömegkommunikációban, a kultúra és más ágazatok területén.

E folyamat felgyorsítása érdekében rendezte meg a KSH 1985 szeptemberében azt a tudományos szemináriumot, amely az információgazdasági kutatásokról adott számot és folytatott szakmai vitát. A kötet a tanácskozáson elhangzott előadásokat fogja egységes keretbe. A húsz tanulmány hat tematikus fejezetbe sorolható (az információgazdaság fogalma; az információgazdaság, információpolitika és társadalmi hatásainak összefüggései; az információgazdaság mérése; az információgazdaság és a művelődés kapcsolata; a piaci és a kvázi piaci információtermelés gazdasági kérdései; az információgazdaság, távközlés és tömegkommunikáció problémája).

Az első két tanulmány (*Varga Lajos*, illetve *Szabó József-Dienes István* munkája) megkísérli az infor-

mációgazdaság fogalmának tisztázását és értelmezését. A szerzők véleménye megegyezik abban, hogy a gazdaság szektorális bontását tekintve az információgazdaság önálló ágazatként válik ki az addig hagyományosan megkülönböztetett három szektorból (kitermelő, feldolgozó, szolgáltató), s mint negyedik ágazatnak az a feladata, hogy kielégítse a gazdaság és a társadalom információs szükségleteit. A jövőben erre az ágazatra jobban kell számítanunk, mégpedig erőteljesen növekvő terület látva benne. Ezt a növekedési tendenciát jól mutatja, hogy Magyarországon az összes információs foglalkozás aránya a fejlett tőkés országokéhoz hasonló ütemben emelkedett, s 1980-ra elérte az összes foglalkoztatottakon belül a 31%-ot. Az ágazaton belül elsődleges és másodlagos információs szektort különböztetünk meg. Az elsődleges az, ahol a közvetlen információbocsátások végbemennek. 1982-ben ez a szektor adta az országban a hozzáadott érték 12,2%-át, azaz 92,5 milliárd forintot. Másodlagos információs szektorhoz tartoznak azok a területek, amelyek teljesítménye ugyan nem információs javakként jelenik meg, de számottevő információs tevékenységet folytatnak. A másodlagos információs szektor teljesítménye a népgazdasági összteljesítmény 20%-ára becsülhető; ez hozzáadott értékben 151 milliárd forintot tett ki. Szabó és Dienes tanulmányában megkülönbözteti az információs terméket, az információs szolgáltatást és az információs ágazatot. Ezek együttese alkotja az információgazdaságot, amely könyvek, hanglemezek, újságok, kéziratok, ügyszerzők, magnószalagok stb. formájában bocsátja ki a termékeit, tehát bővített módon termeli újra az emberi munkaerőben megtestesülő tudást.

Az információgazdaság tartalmáról kialakult vélemények több vonatkozásban el is térnek egymástól. Például abban, hogy különféle ágazatokat sorolnak e szektorba. Úgy tűnik, hogy e téren határozott és egyértelmű definíció még nem alakult ki. Nehézségeket okoz az is, hogy az információgazdaság erőteljesen összefonódik az ipar, a mezőgazdaság és az infrastruktúra területén kifejtett tevékenységekkel, s nehéz róluk az információs tevékenységet egyértelműen leválasztani. Ugyanez vonatkozik az információgazdaság teljesítményének egzakt számbavételére. E kérdéssel az említett két szerzőn kívül mások is foglalkoztak, így *Barna Gyula*, *Sebestyén Tibor*, *Gömbös Ervin*, *Harsányi László*.

A vázolt dilemmákat szemléletesen érzékelteti Harsányi László, amikor kifejti, hogy az információgazdaságba egyrészt beletartoznak azok a gazdálkodó szervezetek, amelyek az információs tevékenységet főtevékenységként, és azok is, amelyek melléktevékenységként végzik. Az előbbieket infor-

mációs tevékenységének számbavétele jórészt egyértelmű. Az utóbbiak esetében az információs tevékenység egy része inkább csak elvileg vehető számba gazdálkodásuk teljesítményértékeként, egy része viszont sehogyan sem. Dienes István megkülönbözteti a térbeli és természetbeni mértékegységekben mért információt. A szerző értékes becslést végzett a magyarországi információvagyon nagyságáról. E szerint az emberi munkaerőben megtestesülő információvagyon nagyságrendekkel nagyobb az információs termékekben megtestesülő információvagyonnál. Számításai szerint az információ mértékegységben, bitben kifejezve például a könyvek egy-egy ívében $7200 \cdot 10^{10}$ bit információmennyiség van, míg egy normálfilm (35 mm) méterenként $1448 \cdot 10^{11}$. Dienes felhívja a figyelmet az információforgalom átfogó elemzésének és a rendszeres információstatisztika megteremtésének szükségességére. Ezt a követelményt támasztja alá Szabó József írása, amely szerint a fejlődés leglényegesebb hordozóját, a társadalom tudásvagyonát eddig nem kezelték statisztikailag. E vagyon részben a fejekben, részben a tárgyasult információvagyonban áll rendelkezésre. A fejben lévő tudás nagyobb, mint a tárgyasult formáké (az előbbi 10^{14} – 10^{16} bit, az utóbbi 10^{14} bit nagyságrendű). Mivel az információgazdaság legfőbb nyersanyaga ma még az emberi agy, ezért – vélekedik így *Sebestyén Tibor* – az informatikában lekötött munkaerő aránya jól ki tudja fejezni egy-egy gazdaság informatizáltságát. Számításából arra következtet, hogy az ezredfordulóra az összes aktív kereső 45–55%-át a szolgáltatási szektorban fogják foglalkoztatni. Közülük mintegy 60% lesz az informatika területén foglalkoztatottak aránya.

Az információgazdaság általános elméleti, módszertani és mérési kérdéseit tárgyaló első három fejezetet követően e tág témakörből egy-egy sajátos összefüggésrendszer ragadnak ki a szerzők. Napjaink aktuális kérdése a művelődés-oktatás és az információgazdaság összefüggésrendszere, amely részben az információhordozók, részben az információbefogadók és információtermelők, -közvetítők területén alakult ki.

A hazai kulturális és művelődés-gazdaságtan úttörő művelője, *Koncz Gábor* szerint a művelődés-gazdaságtan az információ-gazdaságtan szerves része, s mint ilyenek elmaradottsága fékezi az információgazdaság intenzívebb kibontakozását. E probléma kapcsolódik a hazánk infrastrukturális elmaradottságából adódó diszfunkciókhoz. Egyet lehet érteni azzal a következtetéssel, hogy míg az infrastruktúra egészének relatív elmaradottsága a gazdasági növekedést és az életszínvonal emelkedését lassítja, addig a művelődési feltételrendszernek az életszínvonalhoz viszonyított relatív elmaradott-

sága a társadalmi fejlődést fékezi. Az emberi adottságok gyors és mind teljesebb kiművelése alkotó-eleme az információtermelésnek, az információgazdaságnak, e jövőt meghatározó struktúrának. Így egyet lehet érteni Koncznak azzal a lényeges következtetésével is, hogy az információgazdaság megjelenése szétörte a struktúra eddigi hagyományos formáját, s mint a jövő ágazatának a szerkezetátalakítás meghatározó elemévé kell válnia, s ez alól hazánk sem kivétel.

Hasonló összefüggésekre hívja fel a figyelmet *Kuti Éva* a művelődés és az információ-gazdaságtan kérdéseivel foglalkozó tanulmánya.

A kulturális információs tevékenység elmúlt 25 éves fejlődését tárja az olvasó elé *Varga Alajosné*. Az adatok statisztikai feldolgozása azt mutatja, hogy a kulturális információk termelése és szolgáltatása a legnagyobb mértékben az oktatás, a könyvtár, a művelődési otthon, a mozi, a színpadi szórakoztatás, tehát éppen az alapterületeken lassult le (az évi növekedési ütem 1% vagy ez alatti).

Ugrásszerűen nőtt meg viszont (22%/év) a televízió kulturális információtermelése és szolgáltatása. Hasonló tendencia jellemzi az oktatási információk fogyasztásának és felhasználásának évi átlagos növekedését, ahol az oktatási intézmények mutatója 0,8%-os, míg a televízióé 23,8%-os évi átlagos növekedési ütemet ért el. Ez az igen jelentős eltérés a tévé gyors terjedését és "fogyasztásának" mind népszerűbbé válását szükségszerűnek tartva sem indokolt.

A könyv utolsó előtti fejezete a piaci és a kvázi piaci információtermelés gazdasági kérdéseivel foglalkozik. E kategóriába olyan tevékenységeket soroltak, mint a könyvtári információs szolgáltatások, az államigazgatási alapnyilvántartások és a számítástechnikai áruformák. Megdöbbentő *Tankó József* adatközlése: az államigazgatási alapnyilvántartások és információs rendszerek együttes értéke több milliárd forintot tesz ki. A nemzeti vagyon e részében,

mintegy 100 ezer óranyi gépidő és 4–500 emberévnyi szellemi munka testesül meg. Nemcsak annak tudomásulvételére van szükség, hogy a nemzeti vagyon milyen jelentős hányada található itt, hanem e kategória új értelmezésére is. Sajátos – és új – kérdést vet fel a számítástechnika termékeinek felhasználása, pl. a szoftverkereskedelem, amely a világpiac egyik legjobban menő üzletága. Az ezzel kapcsolatos jogi, erkölcsi és közgazdasági szabályok Magyarországon még nincsenek kidolgozva.

Végül a könyv zárófejezetében a szerzők (*Heller Krisztina, Nádasdi Ferenc, Jakab Zoltán és Szekfü András*) az információgazdaság, a távközlés és a tömegkommunikáció sajátos kérdéseiről folytatnak eszmecsereket. Elemzéseik tényszerű információiknál, történeti visszapillantásaiknál és közgazdasági szemléletüknél fogva érdemlik meg figyelmünket. E tanulmányok rámutatnak arra, hogy a jövőben jelentősebb előrehaladást kell elérnünk mind a távközlés, mind a tömegkommunikáció területén ahhoz, hogy a gyorsuló versenyben ne maradjunk le. Érdekes az a megállapítás például, miszerint – a videó kivételével – a kommunikációs technikák az adóoldalon meglehetősen olcsók, még a műhold is. Ezzel szemben jelentős beruházási költséget kívánnak meg a felhasználói oldalon.

A gyűjtemény valamennyi tanulmányára nem tértünk ki, inkább csak felhívtuk a figyelmet a benne található fontosabb kérdésekre és összefüggésekre, hogy bizonyítsuk: mind a szakemberek, mind pedig az érdeklődők széles köre számára igen értékes, korszerű ismereteket kínál. Ezek az oktatásban is jól hasznosíthatók.

Ajánljuk tanulmányozásra és forgatásra.

Gidai Erzsébet

(MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete)

Az információs társadalom

Az információs társadalomban a munka intellektualizálódik. Az információs szektorban foglalkoztatottak aránya – a hagyományos feldolgozóipari ágazatok stagnálásával és hanyatlásával szemben – rohamosan növekszik. A legfejlettebb országokban az információs társadalom éretté vált: a szociológiai konstrukcióból és a jövőkutatók szakzsargonjából a tömegkommunikáció közhelyévé degradálódott fogalom végül a közgazdászok és a politikusok által is elfogadottá vált.

Az újdonság terminológiája

A társadalmi hullámok elemzésével felvázolható a gazdasági hangsúlyok eltolódásai és a foglalkoztatottság különböző megoszlásai. *Alvin Toffler* a mezőgazdasági, ipari és az információs forradalomnak megfelelően három hullámot vázolt fel. Az egymásra következő (de egymást kölcsönösen ki nem záró) hullámok a társadalmi mozgásformák és a gazdasági tevékenység töréses időszakaival estek